

POSTUPANJA ŠKOLA U SLUČAJEVIMA KRŠENJA PRAVILA U VEZI S DROGAMA U ŠKOLI

Andreja Hočevar

Sažetak – U tekstu je obrađen utjecaj različitih načina postupanja škola u slučajevima kršenja pravila u vezi s drogama u školi. Naime, smatramo da podučavanje o drogama i izrađivanje načina postupanja škola u slučajevima kršenja pravila u vezi s drogama u školi sami po sebi ne mogu učinkovito spriječiti upotrebu i zloupotrebu droga među učenicima. U tom je smislu, po našem mišljenju, nužna povezanost nastave o drogama s načinom postupanja škola, a u vezi s pravilima o drogama.

Ključne riječi: način postupanja škole, kršenje pravila u vezi s drogama u školi, prevencija upotrebe i zloupotrebe droga, školska pravila

Uvod

Prevenција upotrebe i zloupotrebe droga u prostoru škole u prošlosti je zapravo bila sinonim za dio nastavnog programa u vezi s drogama, koji se prenosio učenicima (više o tome vidi Hočevar 2008). Programi nastavnih sadržaja, odnosno podučavanja o drogama, bili su u središtu pozornosti istraživanja kojima je cilj bio razvoj, implementacija i procjena učinkovitosti različitih načina postupanja škola u slučajevima kršenja pravila u vezi s drogama u školi (White i Pitts, 1998; Flay, 2000; Evans-Whipp i dr., 2004; Beyers i dr., 2005). U ovom ćemo tekstu obrađivati utjecaj različitih postupanja škola u slučajevima kršenja pravila koja su vezana uz droge u školi. Naime, smatramo da samo podučavanje o drogama ili samo izrađeni načini postupanja škola u slučajevima kršenja pravila koja su vezana uz droge ne mogu učinkovito spriječiti upotrebu i zloupotrebu droga među učenicima. U tom je smislu, po našem mišljenju, nužna povezanost nastave o drogama s načinom postupanja škola u vezi s pravilima o drogama.

Terminološki nesporazumi

U nastavku ćemo obraditi učinak različitih načina ponašanja škole u slučaju kršenja pravila u vezi s drogama jer nas zanima kako škole reagiraju u slučaju njihova kršenja. Kao što upozoravaju Gallà i dr. (2002) važno je da

škole, kao dio programa 'prevencije na području droga u školama' (eng. *school-based drug prevention programme*), izrade vlastitu 'politiku prevencije na području droga' (eng. *drug prevention policy*). Uz pomoć takve politike škole mogu jasno izraziti svoje stajalište i filozofiju na koju bi se oslanjala prevencija na tom području (ibid). Ipak, određenja značenja termina 'program prevencije na području droga u školi' u stručnoj se literaturi međusobno razlikuju. Izraz se u nekim državama odnosi na specijalizirano prikupljanje informacija i na mjere koje su povezane sa zloupotrebom droga u školama, dok se za imenovanje istog sadržaja u mnogim državama na engleskom govornom području upotrebljava izraz 'odgoj i obrazovanje (nastava) o drogama' (eng. *school drug education*). U nekim državama taj izraz obuhvaća djelatnosti koje su povezane s drogama i s njihovom upotrebom, odnosno zloupotrebom u školama, u drugima se taj izraz odnosi na odgojno-obrazovne djelatnosti unutar školskog programa prevencije na području droga (ibid).¹ Pojam treba, dakle, razumjeti u širem i užem smislu. U užem smislu on obuhvaća sadržajne kurikulske oblike prevencije u školi (odnosno posredovanje znanja, ponašanja, vještina...), koji bi pojedinca opremili 'oruđem' koje bi mu pomoglo da se odupre upotrebi droga. U širem smislu uz kurikulske oblike obuhvaća i sustavne postupke kojima škola želi spriječiti upotrebu droga među učenicima (npr. pravila vezana uz upotrebu droga u školi, sankcije koje slijede nakon njihova kršenja...), pri čemu oba oblika nastoje spriječiti upotrebu droga (u školi).

U stručnom okruženju često se, također, susrećemo i s upotrebom pojma 'politika prema drogama u školi' (eng. *drug policy* ili *school policy on drugs*). Tim se izrazom u Belgiji opisuje cjelokupan 'sadržajni i sustavni' program prevencije upotrebe droga, dok 'školska politika prema drogama' u drugim državama predstavlja samo pisane smjernice i pravila koja uređuju područje upotrebe i zloupotrebe droga u školama (Gallá, 2002). Tako npr. Grube i Nygaard na primjeru politike prema alkoholu, koja je usmjerena prema mladima, naglašavaju da »... ne postoji konsenzus o onome što tu politiku oblikuje« (2005, str. 115). Oni sami oblikuju definiciju po kojoj se 'politika prema alkoholu' odnosi samo na formalne legalne i regulatorne mehanizme, pravila i postupke za smanjenje upotrebe alkohola ili rizika ponašanja povezanih s uživanjem alkohola, te za prihvaćanje tih postupaka (ibid). U skladu s tim

¹ Tako npr. N. McBride 'nastavu o drogama' određuje kao »... upotrebu stalnoga zdravstvenog kurikula u razredu, sa specifičnim ciljem smanjivanja upotrebe droga među učenicima ili smanjivanja problema koji su povezani s upotrebom droga« (McBride, 2005:102). Pod tim izrazom autorica misli samo preventivne aktivnosti koje su uključene u školski kurikulum i koje su usmjerene na promjenu ponašanja učenika, odnosno očuvanje njihova zdravlja (ibid). Po mišljenju Buismana (1995) nastava o drogama povezana je s posredovanjem znanja i vrijednosti o drogama i može biti uspješna samo ako je shvaćamo kao aktivnost i kao socijalni proces koji mora biti izvođen na sustavan način. Pri tome naglašava da »... su podučavanje o drogama i informiranje korisni samo za roditelje, odgajatelje, učitelje ili druge ključne osobe koje su u kontaktu s mladima i koje su same mlade osobe« (ibid, str. 2).

bi se pojam 'politike prema drogama' odnosio, analogno, samo na sustavne postupke, a ne i na sadržajne oblike obrade upotrebe droga (uključujući alkohol među mladima) u školi.

Kako bi izbjegli terminološke nesporazume Gallá i dr. oblikuju izraz 'školski preventivni program u području droga'. Uz taj se izraz kao sinonim upotrebljava i izraz 'politika prevencije u području droga' (eng. *drug prevention policies*) (ibid), koji obuhvaća »... cjelokupan i potpun opseg filozofija, ciljeva, posljedica i aktivnosti koje su povezane s prevencijom na području (zlo)upotrebe droga kao dijela školskoga preventivnog programa na području droga. Ti su izrazi ponuđeni zaposlenima u školi kao jasne upute za rad i smjernice za određivanje pravila o tome kako škola treba ispunjavati zakonske obaveze prema školskom planu i planu postupanja u slučajevima incidenata koji su povezani s drogama. Smatra da školska politika prevencije u području droga mora uključivati dva važna elementa: podučavanje o drogama i postupanje škole u slučajevima incidenata koji su povezani s drogama. Uz pomoć takve politike škole mogu jasno izraziti svoje stajalište i filozofiju na koje se, u području droga, oslanjaju (ibid).

Ako značenje izraza 'školska politika prevencije u području droga', kao što ga podrazumijevaju Gallá i dr., suprotstavimo pojmu 'školska politika u području droga' (eng. *school drug policy*) kako ga određuje Goodstadta (1989), možemo reći da se značenja tih pojmovi djelomično podudaraju. Goodstadta naime smatra da školska politika na području droga reflektira norme i očekivanja zajednice, određuje kazne za kršenje školske politike prema drogama, tj. pokazuje usklađenost vlastitih normi s normama zajednice. U njegovoj su definiciji obuhvaćena samo sustavna postupanja vezana uz oblikovanje i kršenje pravila o upotrebi i zloupotrebi droga u školi, dok odgojno-obrazovne, odnosno kurikulske oblike njegovo određenje ne uključuje. Kao što naglašavaju Gallá i dr. (2002) neke škole imaju odvojene politike za područje nastave u školama i područje postupanja škola u slučajevima incidenata koji su povezani s drogama, dok u drugim školama postoji politika koja obuhvaća oba područja.

Smatramo da je oba oblika teško odvojiti jer utječu i podupiru obostranu učinkovitost. Zato nam se čini boljom definicija koju možemo naći u engleskom školskom okruženju. Tamo se školska politika prema drogama usredotočuje na:

- razvijanje svijesti o upotrebi droga u lokalnoj zajednici
- proučavanje mogućnosti uključivanja i razvoja podučavanja o drogama unutar cjelokupnog kurikula
- uspostavljanje postupaka za upravljanje u slučajevima incidenata koji su povezani s drogama
- planiranje uloge i odgovornosti te zakonskih dužnosti različitih ključnih ljudi (ravnatelja, učitelja i drugog školskog osoblja, političara, roditelja)

- proučavanje mogućnosti upotrebe svih oblika školskog života kako bi se pomoglo osoblju i kako bi se mogle oblikovati promjene koje bi pomagale izbjegavanju rizika vezanih uz upotrebu droga (Misuse of Drugs, str. 4).

Radi se o opsežnijoj definiciji pojma od onih koje smo do sada obrađivali. Smatramo da ta definicija obuhvaća širok spektar obrađivanja upotrebe droge u školama, odnosno cjelokupnu strategiju njezina obrađivanja u školskoj okolini. Iako ćemo pojam 'školska politika prevencije na području droga' nadomjestiti pojmom 'strategija prevencije na području droga u školskoj okolini' smatramo da pojam 'politika' ne objašnjava, odnosno ne uključuje sve navedene oblike prevencije upotrebe i zloupotrebe droge u školskoj okolini. Uz to ćemo preuzeti strategiju prevencije kao što je određuju Toumbourou i dr. (2005). Strategija sprečavanja upotrebe i zloupotrebe droga u školi, prema njegovu mišljenju, uključuje 'upravljanje organizacijom i ponašanjem u školi' (eng. *school drug education (curricula)*). Pojmom 'upravljanje organizacijom i ponašanjem u školi' autori označavaju »... intervencije koje maksimaliziraju mogućnosti za učenje, potkrepljuju pozitivne međusobne odnose u školi te politike i procese koji osiguravaju učinkovitu disciplinu« (ibid, str. 89). Podučavanje o drogama u školi određuje se kao »... posredovanje strukturiranog socijalno-zdravstvenog, odgojno-obrazovnog kurikula u školi koji obično posreduje učitelj, a u nekim slučajevima profesionalci koji dolaze izvana« (ibid).

Preuzimanjem tog opredjeljenja strategiju sprečavanja upotrebe i zloupotrebe droga u školskoj okolini označavamo kao odgojno-obrazovni, odnosno kurikulski sustavni oblik uređivanja upotrebe i zloupotrebe droga u školskom prostoru. Pretpostavljamo da takav oblik ima preventivan učinak, odnosno sadržaj iz područja preventive koji posredujemo učenicima kao postupke s kojima se učenici u školi susreću u oblikovanju školske kulture koja ne tolerira drogu i postupke u mogućim slučajevima kršenja školskih pravila vezanih uz upotrebu i zloupotrebu droga.

U tekstu ćemo obrađivati učinkovitost sustavnih postupaka, odnosno učinkovitost različitih načina postupanja u školi u vezi s drogama. O njima se malo zna jer još nema jasnih dokaza o tome kako, npr. na upotrebu droga utječu disciplinski postupci škole pri kršenju pravila vezanih uz upotrebu droga (Principles for..., 2004).

Raširenost načina postupanja škole u slučaju kršenja pravila povezanih s drogama

Proučavanje načina postupanja škola u slučajevima kršenja pravila povezanih s drogama pokazuje da u razvijenim državama većina škola ima oblikovan i zapisan način postupanja škola u slučajevima posredovanja i upotrebe duhana, dok su načini koji se odnose na posredovanje i upotrebu alko-

hola i droga rjeđi. Ipak, u SAD-u većina škola ima zapisan način postupanja u slučaju posredovanja i upotrebe alkohola i droga u školi, a više od dvije trećine američkih škola područje oko škole određuje kao prostor bez droga (Evans– Whipp i dr., 2004; Kumar, O’Malley, Johnston, 2005a).

S obzirom na načine koji određuju odnos škole prema duhanu raspolažemo s točnijim podacima. Tako npr. više od 97% škola u SAD-u zabranjuje pušenje (te posredovanje i upotrebu drugih droga), a isto toliko srednjih škola u Australiji zabranjuje pušenje svim učenicima (Evans-Whipp i dr., 2004). Postoji razlika u stupnju restrikcija među državama. Tako npr. u SAD-u dvije trećine škola (od osnovnih do viših) zabranjuje pušenje učenicima, školskom osoblju i posjetiteljima u školskim prostorijama, u okolišu škole te na priredbama koje škola organizira. U Novom Zelandu 97% škola ima utvrđena pravila postupanja u slučajevima upotrebe duhana, među njima: 82% škola zabranjuje pušenje u školskim prostorijama, samo 44% u školskim prostorima i u okolini škole. U SAD-u npr. 12% viših škola dopušta pušenje izvan školskih prostorija ili u posebno uređenim prostorijama za pušenje (ibid). Analize pokazuju da su zapisani načini ponašanja u slučajevima pušenja češći u srednjim nego u osnovnim školama.

Istraživanje IYDS-a² je u prvoj godini provođenja uspoređivalo različite oblike načina ponašanja u osnovnim i srednjim školama, na reprezentativnom uzorku ravnatelja, odnosno pomoćnika ravnatelja, u saveznoj državi Washington (SAD) i saveznoj državi Victoria (Australija). Analiza podataka pokazala je da više ravnatelja iz države Washington izvještava o tome da u školama imaju zapisan način postupanja škole u slučaju upotrebe duhana, alkohola i drugih droga među učenicima. Takav način ima više srednjih nego osnovnih škola: sve škole u državi Washington – od 96,3% do 97,7% škola, u Victoriji 88,9% te osnovnih škola u državi Washington te 31,8 % i 34,1% u državi Victoria³ (Beyers i dr., 2005).

Tko oblikuje način postupanja škole u slučajevima kršenja pravila koja su povezana s drogama?

Analiza izvještaja ravnatelja koji su sudjelovali u istraživanju IYDS-a pokazala je da su učitelji, roditelji i učenici u puno većem postotku uključeni u oblikovanje načina postupanja škole u slučaju kršenja pravila koja su poveza-

² Istraživači iz američkih i australskih sveučilišta sudjeluju u projektu ‘The International Youth Development Study’ (u daljnjem tekstu IYDS) u okviru kojeg proučavaju razlike u sličnostima u načinima postupanja u školi u slučajevima kršenja pravila vezanima uz droge u SAD-u ili u Australiji (Evans-Whipp i dr., 2004).

³ S obzirom na to da je udio osnovnih škola koje imaju zapisan način postupanja u slučaju upotrebe droge među učenicima u državi Victoria tako nizak, istraživači su nakon usporedbe među državama eliminirali osnovne škole iz istraživanja (Beyers i dr., 2005).

na s drogama u državi Victoriji nego u državi Washington. Općenito, taj je udio uključenosti bio prenizak, suprotno deklariranim zahtjevima za što veću uključenost učitelja, učenika i roditelja u oblikovanje strategije sprečavanja upotrebe i zloupotrebe droga u školi. Spomenuto istraživanje pokazuje da način postupanja škole u najvećoj mjeri oblikuju sami ravnatelji (75% u državi Washington i 60,2% u državi Victoria). Ravnatelji inače izvještavaju da godišnje obavještavaju roditelje i učenike o načinu postupanja škole u vezi s drogom. Samo su oni, po svom mišljenju, s njim osrednje, odnosno vrlo dobro upoznati (tako smatra 98,1% učitelja u Washingtonu i 93,1 % učitelja u Victoriji te 82% roditelja u Washingtonu i 80,2% roditelja u Victoriji) (Beyers i dr., 2005).

Posljedice kršenja pravila koja su povezana s drogama u školskoj okolini u državi Washington (SAD) i državi Victoria (Australija)

Proučavanje sličnosti i razlika među posljedicama kršenja pravila koja su povezana s drogama u školskoj okolini u državi Washington (SAD) i državi Victoria (Australija) zanimljivo je prije svega zato što se radi o državama u kojima se temeljni ciljevi politike prema drogama znatno razlikuju. U američkoj je sredini temeljni cilj prevencije apstinencija, odnosno iskorjenjivanje upotrebe droga⁴, u australskom je prostoru cilj svođenje štete koja može nastati upotrebom droge na minimum. »Minimaliziranje štete zbog upotrebe droga među mladima cilj je koji je povezan s pristupom očuvanja apstinencije i nulte tolerancije prema upotrebi droga.⁵ Uključuje ohrabrivanja mladih da ostanu apstinenti, ali također prati i činjenicu da će neki mladi upotrijebiti droge« (Beyers i dr., 2005). Razlika u postavljenim ciljevima ima bitne posljedice u oblikovanju strategije sprečavanja droga i zloupotrebe droga u školskoj okolini (Hočevar, 2005). Razlike među pojedinačnim ciljevima vidljive su također i u načinima postupanja škola u slučajevima kršenja pravila koja su povezana s drogama u školskom okolišu. Tako se od načina koji se temelje na politici nulte tolerancije očekuje da će odrediti oštre kazne za kršenje pravila vezanih uz drogu u školskoj okolini i da će biti sredstvo odvratanja ili smanjivanja dostupnosti droga u školama, a od načina koji se temelje na politici minimaliziranja štete da će utjecati na relativno manje kaznene posljedice i da će biti usmjereni na pomoć pojedincu koji ima probleme koji su povezani s drogama (Beyers i dr., 2005).

⁴ Zakon 'Educate America Act' iz 1994. kao cilj je postavio sigurne škole bez droga. Taj je zakon predviđao da sve američke škole do 2000. godine budu 'škole bez droga i nasilja' i da postanu discipliniran okoliš naklonjen učenju (Kumar, O'Malley, Johnston, 2005a).

⁵ Politika nulte tolerancije prema upotrebi droga jest temeljni postulat školske disciplinske politike u SAD-u. Radi se o prijenosu mehanizama kaznenog prava u školski sustav. Nulta tolerancija ustraje na mandatornim maksimalnim kaznama za određene prekršaje (Munro i Midford, 2001).

Već spomenuto istraživanje IYSD-a u državi Washington (SAD) i Victoria (Australija) pokazalo je da u slučaju kršenja pravila vezanih uz droge u školi⁶ škole uvijek obavijeste roditelje (iznimka je država Victoria gdje 2% škola roditelje ne obavještava o upotrebi duhana) te šalju učenike ravnatelju (iznimka je 1% škola u Washingtonu koje učenika ne šalju ravnatelju ako puši i 6,9% škola u Victoriji). Veće su razlike između obiju država u udjelu učenika koji su suspendirani zbog upotrebe duhana (88,5% škola u Washingtonu i 64% škola u Victoriji), alkohola (100% škola u Washingtonu i 93,9% škola u Victoriji) te drugih (zabranjenih) droga (96,2% škola u Washingtonu i 96,4% škola u Victoriji) (Beyers i dr., 2005). Pri tome je zanimljivo da se isključenjem iz škola u Victoriji reagira rjeđe nego u Washingtonu, kada se radi o upotrebi duhana i alkohola, a gotovo jednako često kada se radi o upotrebi drugih (zabranjenih) droga. Na osnovi tih podataka može se zaključiti da se upotreba duhana među učenicima u američkim školama manje kažnjava od upotrebe alkohola i drugih droga, odnosno da pušače manje usmjeravaju na programe pomoći od korisnika drugih droga. Ipak, američke su škole više nego prema pomaganju usmjerene prema kažnjavanju. Suspenzije i isključivanja iz škola uobičajeni su i česti postupci u slučaju kršenja pravila u vezi s upotrebom droga (Tubman, 2001 u Beyers i dr., 2005).

S obzirom na različitost politika prema drogama u obrađivanim državama zanimljivi su i podaci o tome koliko škola u slučajevima kršenja pravila koja su povezana s drogama učenike upućuje na savjetovanje te obavještavaju li pritom škole policiju. Škole u državama Washington i Victoria u vrlo različitom udjelu upućuju učenike savjetniku (odnosno medicinskoj sestri) kada prekrše pravila vezana uz upotrebu duhana (55,4%, odnosno 65,2%), alkohola (32,1%, odnosno 75,7%), drugih (zabranjenih) droga (32,7%, odnosno 70,3%). Slično je i u vezi s obavještavanjem policije. Tako 43% škola iz Washingtona i 4% škola iz Victorije obavijesti policiju u slučajevima kršenja pravila vezanih uz duhan, 83,6% škola iz Washingtona i 20,09% škola iz Victorije obavijesti policiju u slučaju kršenja pravila vezanih uz upotrebu alkohola i 96,1% škola iz Washingtona te 72% škola iz Victorije obavijesti policiju u slučajevima kršenja pravila vezanih uz droge. Autori istraživanja zaključuju da usporedba obje države pokazuje da je način postupanja škola povezan s drogama 'demokratičniji' u Victoriji nego u Washingtonu (Beyers i dr., 2005). Pri tome je zanimljivo da škole u obje države često podatke o kršenju pravila koja su vezana uz posredovanje i upotrebu dozvoljenih (npr. duhan i alkohol u SAD-u) i nedozvoljenih droga posreduju policiji. Ipak, udio škola koje obavještavaju policiju o upotrebi droga među učenicima u Victoriji prilično je manji od onih u Washingtonu, usprkos tome što protokol o suradnji

⁶ Radi se o posredovanju i upotrebi duhana, upotrebi alkohola, odnosno stanju opijenosti, posredovanju, upotrebi zabranjenih droga ili dolaženju u školu pod njihovim utjecajem (Beyers i dr., 2005). Kao što pokazuje istraživanje posredovanje droga drugim učenicima ne smatra se prekršajem.

među ministarstvima obrazovanja i policije u toj državi predviđa da »... ravnateljima moraju prijaviti kazneno postupanje koje je povezano s upotrebom, posjedovanjem ili posredovanjem droge policiji« (Drugs, Legal Issues..., 2000). Upozorimo još i na činjenicu da kršenja koja su uključena u obradu u IYSD istraživanje uključuju samo posjedovanje i upotrebu droga, odnosno da dolazak u školu pod utjecajem droge ne uključuje kršenja koja su povezana s preprodajom droge i posredovanjem droge drugim učenicima (vidi op. 6). Pitanje je kakvi bi bili podaci o obavještanju policije u obje države u slučaju uključenosti tih događaja u obrađeno istraživanje.

Učinkovitost različitih načina postupanja škola u slučaju kršenja pravila koja su povezana s drogama

U stručnoj smo se literaturi susreli s istraživanjem koje se bavi određivanjem utjecaja različitih načina postupanja škola u slučajevima upotrebe alkohola i marihuane te ponašanjem učenika (Kumar, O'Malley, Johnston, 2005a). Zbog te činjenice zapravo ne raspolazemo čvrstim dokazima o tome što sadrži učinkovit način postupanja škole u slučaju kršenja pravila u vezi sa zabranjenim drogama te kakav utjecaj imaju njihova različita usmjerenja (npr. kažnjavanje ili pomoć učenicima koji su prekršili školska pravila povezana s drogama) na ponašanje učenika. Rijetka istraživanja koja proučavaju utjecaj tog oblika na sprječavanje upotrebe droga među učenicima u većini su se slučajeva usredotočavala samo na njihov utjecaj na sprječavanje upotrebe duhana u školama (Flay, 2000; Evans-Whipp i dr., 2004). Tako je istraživanje među bivšim učenicima dviju škola (internata) u Velikoj Britaniji pokazalo da su pojedinci koji su pohađali školu s više permissivno prirodnim načinima postupanja u vezi s pušenjem izvještavali o višim stupnjevima pušenja od onih koji su pohađali školu sa strogo antipušačkim načinom postupanja (Porter, 1982 u Evans-Whipp, 2004). Slično se pokazalo u Južnoj Karolini. Škole s jasno određenim načinom postupanja, odnosno s artikuliranim ograničenjima i zahtjevima s obzirom na pušenje, imale su u usporedbi s drugim školama najniži udio pušenja. Iako su zaključili da se radi o manjem broju popušenih cigareta među učenicima u školi, samo se u manjem udjelu radilo o nižoj prevalenciji pušenja (ibid).

Studije koje bilježe povezanost između uvriježenog načina postupanja škole povezanog s pušenjem govore da upravo dosljedno opće prihvaćanje pravila vezanih uz droge ima veliku ulogu u učinkovitosti načina postupanja. Nacionalna studija na petnaestogodišnjacima u Škotskoj pokazala je da se kod učenika škola u kojima se dosljedno prihvaćaju pravila vezana uz pušenje mogu primijetiti manja kršenja tih pravila u školi (npr. pušenje u zahodima itd.), za razliku od škola u kojima se pravila ne poštuju dosljedno (Griesenbach, 2002 u Evans-Whipp i dr., 2004). Studija provedena među srednjoškolcima iz Walesa također pokazuje da dosljedno provođenje pravila utječe na manji broj dnevno ili tjedno popušenih cigareta među učenicima (Moore, 2001 u ibid).

Gallà i dr. (2002) naglašavaju da školska pravila o drogama moraju biti jasna i izražena na takav način da ih mogu razumjeti svi članovi školske zajednice. Za poštovanje i prihvaćanje tih pravila mora biti odgovorna cijela škola. Često pojedinačni učitelji ili skupine učenika ne poštuju ili se čak protive osnovnim pravilima jer se s njima ne slažu. To ima negativne posljedice na cijelu školu i vrlo loše utječe na one koji se pridržavaju pravila. Učenici često krše pravila jer se škola pri planiranju ne savjetuje sa svim članovima školske zajednice i zato kada su pravila prihvaćena, o njima se više ne može raspravljati. Da bi znao kakvo je ponašanje poželjno, svaki učenik treba granice. Ako su oni članovi zajednice na koje utječe uvođenje određenih pravila i propisa uključeni u njihovo oblikovanje, mogućnosti da će se ona poštovati povećavaju se. Disciplinske mjere i nagrade također pomažu učenicima da postanu suodgovorni za svoje ponašanje. Pravila i propisi koji su povezani s upotrebom droga u školi moraju biti, kao što naglašavaju autori, realni. Škola ne smije postavljati pravila kojih se ne može pridržavati i preuzimati odgovornosti koje pripadaju roditeljima ili skrbnicima. Pravila moraju vrijediti za sve u školi, uključujući i roditelje i ostale zaposlenike; postupci koji će uslijediti nakon kršenja pravila moraju biti primjereni prijestupu.

Priroda škole u kažnjavanju ili pomoći učenicima koji krše pravila povezana s drogama u školi

U stručnoj literaturi možemo se susresti s dvije međusobno isključujuće teze o utjecaju kazni u slučaju kršenja pravila povezanih s drogama na sprečavanje upotrebe i zloupotrebe droga među učenicima. Prema prvoj tezi strogo kažnjavanje ima pozitivan utjecaj na sprečavanje upotrebe droga, prema drugoj je utjecaj kažnjavanja nedjelotvoran, odnosno kontraproduktivan (Rosenbaum, 1999; Skager, 2004). A što nam govore podaci?

Američka studija (Pentz i dr., 1989) pokazala je da priroda kažnjavanja nema nikakva učinka na smanjenje pušenja među učenicima. Na manji broj popušenih cigareta i u manjoj mjeri na prevalenciju pušenja više nego kazna utječe način postupanja škole u slučaju pušenja koji je usmjeren na pomoć učenicima. Kažnjavanje pušača nije imalo nikakva učinka na ponašanje povezano s pušenjem. Istodobno je drugo američko istraživanje pokazalo da su restriktivno orijentirani postupci ponašanja u vezi s pušenjem povezani s manjim brojem popušenih cigareta u školi (Clarke, 1994 u Evans-Whipp i dr., 2004). Niži udio pušenja u školi trebao bi biti povezan s povećanim nadzorom nad učenicima. Samo ih to može onemogućiti u pušenju (Kumar, O'Malley, Johnston, 2005b). Australsko je istraživanje također pokazalo da nema nikakve veze među različitim tipovima postupaka u slučaju kršenja pravila vezanih uz pušenje i smanjenje upotrebe duhana te prevalencije pušenja među učenicima (Clarke, 1992 u Flay, 2000).

Već spomenuto IYSD istraživanje, koje se bavi pronalaženjem veza između različitih načina postupanja škola vezanih uz konzumaciju alkohola i marihuane i ponašanja učenika, pokazalo je da se u većini američkih škola provodi nadzor⁷ nad učenicima i među njima se pokušava spriječiti upotreba droga, te da je većina američkih srednjih škola prihvatila postupke koji se provode u slučajevima kada učenici krše pravila vezana uz konzumaciju alkohola i drugih droga u školi (Kumar, O'Malley, Johnston, 2005a). Te postupke možemo označiti kao one koji su usmjereni na kaznu jer se radi o postupcima kao što su školski pritvor nakon nastave, suspenzija, obavještanje policije te isključivanje iz škole. Pokazalo se da »... varijable – kao što su nadzor ... te različite posljedice kršenja pravila povezanih s drogama imaju malo sustavnog utjecaja na aktualnu upotrebu droga, kako općenito tako i u školi« (Kumar, O'Malley, Johnston, 2005a:13). Suprotno očekivanjima istraživača pokazalo se da se »... u školama u kojima su prihvaćeni različiti postupci kao što su, npr. osiguranje različitih službi i pomoći, upotreba droge općenito nije smanjila« (ibid.) (kao npr. u školama u kojima se više direktno kažnjavalo – op. AH).

Uspješnost različitih načina postupanja škola u slučaju kršenja pravila vezanih uz droge

Što dakle govore istraživanja o utjecaju načina postupanja u vezi s pušenjem i upotrebom drugih droga u školskom okolišu na ponašanje učenika? Možemo reći da dosad provedena istraživanja pokazuju da oni utječu samo na prevalenciju upotrebe duhana, tj. na manju upotrebu duhana kod pojedinog učenika – pušača u školi. Prosječno dnevno više cigareta popuše učenici u školama u kojima je pušenje dopušteno nego učenici iz škola u kojima pušenje nije dopušteno. Ipak, učenici iz škola u kojima pušenje nije dopušteno, kao i učenici iz škola u kojima je pušenje dopušteno, popuše više cigareta izvan škole (Charlton, 1994 u Evans-Whipp, 2004). Možemo dakle zabilježiti da učenici iz škola koje nemaju izgrađenu 'politiku' prema pušenju, odnosno način postupanja u vezi s pušenjem, popuše manje cigareta iako, unatoč tome, još uvijek puše. To pokazuje da škole djeluju na manju upotrebu duhana u širem školskom okolišu pa time i na manju štetu koja može nastati zbog mogućeg pušenja učenika, dok, s druge strane, ne sprečavaju općenito pojavu pušenja među učenicima. Slično bismo, vjerojatno, mogli zaključiti na osnovi analogije uz pomoć zaključaka studije koja se bavi pitanjima povezanosti među različitim načinima postupanja škola u vezi s konzumacijom alkohola i marihuane i ponašanja učenika. Različiti postupci škole – bez obzira na to jesu li ti postupci usmjereni na kažnjavanje ili su usmjereni na pomoć – utječu na

⁷ Škole u tu namjeru uvode različite vrijednosti postupaka i nadziru učenike kako u školi tako i u okolini škole.

manju upotrebu pojedinačnih droga u školskom okolišu. Iako u manjoj mjeri od one koja se priželjkuje, utječe se na njihovu manju upotrebu u životu učenika izvan škole.

Valja upozoriti na još jednu perspektivu, odnosno na drugu stranu medalje usmjerenosti škole prema kažnjavanju. Kako se vidi po smanjenju upotrebe droge, stroge kazne mogu udaljiti učenike iz školske okoline te im smetaju u traženju pomoći za probleme povezane s upotrebom droga (D' Emideo-Caston, 1998 u Munro i Midford, 2001, Midford, Snow, Lenton, 2001). Da je usmjeravanje samo na kažnjavanje ograničena strategija, zaključuju Davies i Coggans (1992) koji smatraju da strogo kažnjavanje nije primjereno zbog toga što većina mladih koji eksperimentiraju s drogama zbog toga neće imati ozbiljnih zdravstvenih problema. Da je strogo kažnjavanje upitna strategija, pokazuju također i zaključci longitudinalnoga nacionalnoga reprezentativnog istraživanja koje su proveli u SAD-u. Strogo kažnjavanje je naime povezano s »... nižom povezanošću pojedinca sa školom u onim školama gdje privremeno isključe učenike zbog relativno malih prekršaja kao, npr. zbog posjedovanja alkohola, nego u školama u kojima imaju popustljiviju disciplinu. Još je niži stupanj povezanosti sa školom kod učenika koji, zbog prvog prekršaja povezanog s drogom, bivaju isključeni iz škole« (McNeely, Nonnemaker i Blum, 2002:145). To naravno ne znači da pojedince koji su prekršili pravila u vezi s drogama u školi nije potrebno kazniti»... zbog smanjenih sposobnosti ili zbog drugih učinaka droge... 'Biti pod utjecajem' nikada ne smije biti izgovor za kršenje zakona, odnosno pravila« (Skager, 2004:6).

Problem usmjerenosti škole na kažnjavanje, koje se temelji na politici nulte tolerancije, prema Midfordovu, Snowovu i Lentonovu mišljenju, prije svega je u tome da se provođenjem te politike može uzrokovati »... potiskivanje upotrebe droge i problema povezanih s upotrebom droge u podzemlje te u tome da mladi ljudi kojima treba pomoć tu pomoć ne dobivaju« (2001. str. 107). Slično naglašavaju Gallà i dr. (2002), odnosno da je uklanjanje učenika iz njihova svakodnevnoga društvenog okoliša najnepromišljeniji postupak koji učenika može dovesti u još veću opasnost. Autori naglašavaju da 'seljenje' ne rješava poteškoće. Stručno savjetovanje i vođenje daleko predstavljaju daleko bolju mogućnost.

Zaključak

Uz posredovanje znanja škola mora oblikovati i socijalni prostor u kojem će pravila s obzirom na upotrebu droga biti jasna. Odgovornost za vlastito ponašanje (ne samo na području upotrebe i zloupotrebe droga) škola kod svakog učenika razvija u kontekstu socijalne klime koju uspostavljaju jasno postavljena pravila (koja obvezuju pedagoške i nepedagoške radnike škole, učenike i njihove roditelje). Pri tome disciplinski postupci trebaju biti odgoj-

no-obrazovni i pokazivati brigu za učenikovo dobro raspoloženje (Midford, Snow, Lenton, 2001). Način postupanja škola u slučajevima kršenja pravila povezanih s drogama mora dakle biti jasan i dosljedan te povezan s drugim oblicima koji se dotiču sprečavanja upotrebe i zloupotrebe droga u školskoj okolini.

U australskoj sredini naglašavaju da bi strategija škole morala sadržavati implementaciju kurikula, razvoj sudjelovanja s relevantnim partnerima, podupiranje školskog okoliša i implementaciju jasnih uputa za postupanje u slučajevima povezanim s drogama (School-Based Drug Education ..., 2002). To znači da bi škole trebale imati izrađenu strategiju sprječavanja upotrebe i zloupotrebe droga te unutar nje razrađen način nastave o drogama, jasno razrađen način postupanja u slučaju kršenja pravila vezanih uz droge i u okviru toga jasno razrađene disciplinske postupke i djelovanja u slučajevima kršenja pravila vezanih uz droge u školi te izrađen način pomoći učenicima koji imaju problem s drogama. Prije svega oba dijela strategije – edukacijski i sustavni – morali bi podupirati te podržavati pozitivno ponašanje učenika koji ne konzumiraju droge (Goodstadta, 1989).

Sve strategije sprečavanja upotrebe i zloupotrebe droga u školskoj okolini trebale bi dakle podupirati stajalište, norme i ponašanja povezana s nekonzumiranjem droga. Pri tome je povezivanje odgojno-obrazovnih, savjetodavnih i disciplinskih postupaka, uz sprječavanje upotrebe i zloupotrebe droga, učinkovitije od samog disciplinskog postupka (Hamilton i dr., 2003). Od škole očekujemo previše ako očekujemo da će sama spriječiti upotrebu droga među mladima. Važnu ulogu na tom području imaju roditelji. Zato u oblikovanje strategije sprečavanja upotrebe i zloupotrebe droga u školi moraju biti uključeni učenici, učitelji i njihovi roditelji jer uključenost obitelji i lokalne zajednice i medija u njezino oblikovanje i izvođenje povećava učinkovitost strategije (Principles for ..., 2004). Uključenost roditelja također povećava i vjerojatnost da će nastava o drogama biti učinkovitija te da će imati učinak i trajati dulje vremena (Hawkins, 1990). Hawks, Scott i McBride (2002) poručuju da bi škole trebale prije oblikovanja strategije utvrditi potrebe škole tako da se posavjetuju s učenicima, učiteljima i roditeljima.

Škole pokušavaju upotrebu droga među mladima spriječiti tako da im prenose znanje o drogama i njihovoj upotrebi te također uz pomoć različitih sustavnih postupaka. Njima pripadaju različite intervencije koje povećavaju mogućnost za učenje te podupiru međusobne odnose u školi, kao i postupci i procesi koji osiguravaju učinkovitu disciplinu u školi. Prije svega, taj dio strategije sprječavanja upotrebe i zloupotrebe droga sadrži jasno izraženu 'filozofiju', odnosno jasno izražen odnos škole prema upotrebi i zloupotrebi droge, određuje neprihvatljivo ponašanje i smjernice za vrednovanja ograničenja u školi te naravno sankcije koje slijede nakon kršenja pravila s obzirom na upotrebu i zloupotrebu droga u školi (Beyers i dr., 2005). Dio sustavnog obli-

ka strategije borbe protiv povećanja upotrebe i zloupotrebe droga jest dakle izrađen način ponašanja škole u slučaju kršenja pravila vezanih uz drogu (u nastavku teksta 'način ponašanja') koji se temelji na jasno definiranom odnosu, odnosno filozofiji škole prema upotrebi i zloupotrebi droge te određuje pravila s obzirom na droge u školi i sankcije koje će uslijediti nakon kršenja tih pravila. Cilj te strategije jest utjecati na upotrebu droga među učenicima tako da se ograniči dostupnost supstanci i mogućnost za njihovu upotrebu te pokušava utjecati na normativna uvjerenja mladih (Beyers i dr., 2005). Na ponašanje učenika u vezi s drogama pokušava se utjecati također i uz pomoć sankcija koje bi uslijedile nakon kršenja pravila. Ipak, još uvijek nije jasno utječe li i kako taj oblik na sprječavanje upotrebe i zloupotrebe droga među učenicima usprkos općenito prihvaćenoj konceptualnoj činjenici da taj oblik utječe na sprječavanje upotrebe droga među mladima. Uz to Flay (2000) dolazi do zaključka da rijetka istraživanja koja su se bavila analizom učinkovitosti sustavnih oblika strategija sprječavanja upotrebe i zloupotrebe droga u školskoj okolini daju naznaku da je moguć sadržajni oblik, odnosno nastava o drogama, važniji jer uključuje neposrednu interakciju s učenicima. Utjecaj drugih strategija sprječavanja upotrebe i zloupotrebe droga još je uvijek prilično nepoznat. Sami bismo uz to dodali da je moguće kako je problem upravo u tome što taj oblik nije istražen, odnosno što je nepoznat, ali da to nužno ne znači da nije učinkovit u sprečavanju upotrebe i zloupotrebe droga. Imalo bi smisla taj oblik temeljito istražiti.

LITERATURA

- Beyers, J. M. / Evans-Whipp, T. / Mathers, M. / Toumbourou, J. W. / Catalano, R. F. (2005), «A cross-national comparison of school drug policies in Washington state, United States, and Victoria, Australia», *Journal of School Health*, Vol 75, n 4, pp 134-140.
- Buisman, W. R. (1995), *Drug Education: Programmes and Methodology. An Overview of Opportunities for Drug Prevention*. Paris: UNESCO.
- Davies, J., Coggins, N. (1992), 'Does Drug education Work?' U: Plant (eds): *Alcohol and Drugs: The Scottish experience*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Drugs, Legal Issues and Schools: A Guide for Principals of Government Schools*. (2000), Melbourne: Department of Education, Employment and Training.
- Evans-Whipp, T. / Beyers, J. M. / Lloyd, S. / LaFazia, A. N. / Toumbourou, J. W. / Arthur, M. W. / Catalano, R. F. (2004), «A review of school drug policies and their impact on youth substance use», *Health Promotion International*, Vol 19, n2, pp 227-234.

- Flay, B. R. (2000). «Approaches to Substance Use Prevention Utilizing School Curriculum Plus Social Environment Change», *Addictive Behaviors*, n 6, pp 861-885.
- Gallà, M. / Aertsen, P. / Daatland, C. / DeSwert, J. / Fenk, R. / Fischer, U. / Habils, K. / Jaspers, D. / Koller, M. / Lee, H. / Michaelis, T. / Sannen, A. (2002), *Making schools a healthier place: Manual on effective school-based drug prevention*. Utrecht: Trimbos Institute.
- Goodstadt, M. S. (1989), «Substance abuse curricula vs. School drug policies», *Journal of School Health*, n59, pp 246-250.
- Grube, J. W. / Nygaard, P. (2005), Alcohol Policy and Youth Drinking: Overview of Effective Interventions for Young People. U T. Stockwell (eds), *Preventing harmful substance use: the evidence base for policy and practice*. Chester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Hamilton, G. / Cross, D. / Lower, T. / Resnicow, K. / Williams, P. (2003), «School policy: what helps to reduce teenage smoking?», *Nicotine & Tobacco Research*, n4, pp507–513.
- Hawkins, J. D. / Catalano, R. F. (1990), «Broadening the Vision of Education: Schools as Health Promoting Environments», *Journal of School Health*, Vol 60, n4, pp 178-181.
- Hawks, D. / Scott, K. / McBride, N. (2002), *Prevention of Psychoactive Substance Use: A selected review of what works in the area of prevention*. Geneve: WHO.
- Hočevar, A. (2005), *Preprečevanje rabe in zlorabe drog: starši med stroko in ideologijo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Hočevar, A. (2008), «Što može škola učiniti na području prevencije upotrebe i zloupotrebe droga kod djece i omladine», *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, Vol 44, n1, pp. 65-76.
- Kumar, R. / O'Malley, P. M. / Johnston, L. D. (2005a), *Policies and practices regarding alcohol and illicit drugs among american secondary schools and their association with student alcohol and marijuana use*. Ann Arbor Michigan: Institute for Social Research, University of Michigan.
- Kumar, R. / O'Malley M. P. / Johnston, D. L. (2005b), «School Tobacco Control Policies Related to Student's Smoking and Attitudes Toward Smoking: National Survey Results, 1999–2000», *Health Education & Behaviour*, Vol 32, n6, pp. 780–794.
- McBride, N. (2005), The Evidence Base for School Drug Education Interventions. U: T. Stockwell (eds), *Preventing harmful substance use: the evidence base for policy and practice*. Chester: John Wiley & Sons, Ltd.
- McNeely, C. A. / Nonnemaker, J. M. / Blum, R.W. (2002). «Promoting School Connectedness: Evidence from the National Longitudinal Study of Adolescent Health», *Journal of School Health*, n4, pp. 138–146.
- Midford, R. / Snow, P. / Lenton S. (2001), «*School based illicit drug education programs: A critical review and analysis*. Melbourne: Department of Employment, Education, Training and Youth Affairs.

- Misuse of Drugs. Retrived 13 Jule 2003 from <http://www.drugs.gov.uk>.
- Munro, G. / Midford, R. (2001), «'Zero tolerance' and drug education in Australian Schools», *Drug & Alcohol Review*, n20, pp 105-109.
- Pentz, M. A, Bonnier, R., Branon E. D., Ventura, L. C., Barrett, E. J., MacKinnon, D. P., Brian, R., Flay, R. (1989), «The Power of Policy: The Relationship of Smoking Policy to Adolescent Smoking», *American Journal of Public Health*, n7, pp 857–862.
- Principles for school drug education. (2004), Canberra: Department of Education, Science and Training.
- School-Based Drug Education and Intervention. (2002), South Australia: Department of Education, Training and Employment.
- Skager, R. (2004), *Research and Theory Supporting an Alternative Perspective on Drug Education for Youth*, Retrived 28 November 2003 from <http://www.safety1st.com>.
- Toumbourou, J. W. / Williams, J. / Patton, G. / Waters, E. (2005), What Do We Know about Preventing Drug-Related Harm Through Social Developmental Intervention with Children and Young People. U T. Stockwell, J. P. Gruenewald, J. W. Toumbourou, W. Loxely (eds), *Preventing harmful substance use: the evidence base for policy and practice*. Chester: John Wiley & Sons, Ltd.).
- White, D., Pitts, M. (1998), «Educating young people about drugs: a systematic review», *Addiction*, n93, pp 1475–1487.

CONCEPTS FOR SCHOOLS' CONDUCT IN THE CASE OF INFRINGEMENT OF THE RULES IN CONNECTION WITH DRUGS

Andreja Hočevar

***Abstract** – We will consider in text that elaborated concepts for schools' conduct in the case of infringement of the rules in connection with drugs cannot efficiently prevent the use and misuse of drugs among the pupils. In this sense, in our opinion, interconnection of drug education and the concept for the school conduct in the case of infringement of the rules in connection with drugs, is urgently needed.*

***Key words:** drugs concepts for the schools' conduct, drug use and abuse prevention, infringement of the rules in connection with drugs, school rules,*